

BIEGLI W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM CYWILNYM I KARNYM

**Praktyczne omówienie regulacji
z orzecznictwem**

Joanna Dzierżanowska, Joanna Studzińska

KOMENTARZE PROBLEMOWE

Wolters Kluwer

BIEGLI W POSTĘPOWANIU SĄDOWYM CYWILNYM I KARNYM

**Praktyczne omówienie regulacji
z orzecznictwem**

Joanna Dzierżanowska, Joanna Studzińska

KOMENTARZE PROBLEMOWE

Stan prawny na 8 września 2016 r.

Recenzentki

dr hab. Agnieszka Góra-Błaszczkowska

dr hab. Małgorzata Wąsek-Wiaderek, prof. KUL Jana Pawła II

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Katarzyna Gierłowska

Opracowanie redakcyjne

Michał Dymiński

Łamanie

Fotoedytor

Poszczególne części komentarza opracowały:

Joanna Dzierżanowska: część II

Joanna Studzińska: część I

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-8092-425-3

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
---------------------	---

Część I

Biegły w postępowaniu cywilnym

Rozdział 1. Status biegłego	15
1. Pojęcie biegłego	16
2. Rodzaje biegłych	29
3. Powołanie biegłego	34
4. Wiadomości specjalne	39
5. Charakter stosunku łączącego biegłego z organem sądowym	48
6. Rękojmia należytego wykonywania obowiązków przez biegłego	50
7. Instytucja naukowa	54
8. Prawa i obowiązki. Przyrzeczenie (art. 280, 287 k.p.c.)	71
9. Odpowiedzialność biegłego	89
10. Wyłączenie biegłego	93
11. Wynagrodzenie biegłego	99
Wybrane orzecznictwo	111
Rozdział 2. Wykorzystanie dowodu z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym	137
1. Charakter opinii biegłego w postępowaniu rozpoznawczym	137

2. Wykorzystanie dowodu z opinii biegłego w postępowaniu egzekucyjnym	149
3. Rola opinii biegłego	158
4. Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego	161
5. Dopuszczenie dowodu z opinii biegłego na wniosek i z urzędu	165
6. Powołanie kilku biegłych	172
7. Przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego	174
8. Termin sporządzenia opinii	182
9. Zasady formułowania pytań kierowanych do biegłych	184
Wybrane orzecznictwo	186
Rozdział 3. Opinia biegłego w postępowaniu cywilnym	200
1. Pojęcie i elementy opinii	200
2. Zakres i rodzaje opinii	210
3. Dodatkowa (uzupełniająca) opinia biegłego	213
4. Łączna opinia biegłego	216
5. Sposób formułowania opinii	219
6. Forma wydania opinii – ustna czy pisemna	221
7. Opinie tzw. prywatne	224
8. Opinia wydana w innym postępowaniu	229
9. Opinia biegłego jako przedmiot ochrony prawnoautorskiej	232
10. Wezwanie i wyjaśnienia biegłego (art. 286 k.p.c.)	236
Wybrane orzecznictwo	240
Rozdział 4. Ocena dowodu z opinii biegłego	256
1. Zasady oceny opinii biegłego w świetle zasady swobodnej oceny dowodów	256
2. Ocena opinii biegłego przez uczestników postępowania	261
3. Zasady i wytyczne oceny dowodu z opinii biegłego	262
4. Kryteria oceny opinii biegłego	265
Wybrane orzecznictwo	277
Literatura	286

Część II
Biegły w postępowaniu karnym

Rozdział 1. Biegły	299
1. Pojęcie biegłego	302
2. Rodzaje biegłych	308
3. Instytucja naukowa lub specjalistyczna	311
4. Prawa i obowiązki biegłego	313
Wybrane orzecznictwo	326
Rozdział 2. Dopuszczenie dowodu z opinii biegłego	335
1. Postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego ...	336
1.1. Forma decyzji i wybór biegłego	336
1.2. Przedmiot i zakres ekspertyzy	338
1.3. Termin dostarczenia opinii	342
2. Wyłączenie biegłego	343
Wybrane orzecznictwo	348
Rozdział 3. Opinia biegłego	356
1. Pojęcie i forma opinii	357
2. Treść opinii	359
3. Rodzaje opinii	362
3.1. Opinia indywidualna, pojedyncza, zespołowa i kompleksowa	363
3.2. Opinia wstępna, uzupełniająca, dodatkowa i powtórna	365
3.3. Opinia abstrakcyjna	365
3.4. Metaopinia	366
3.5. Opinia pozasadkowa (tzw. opinia prywatna)	368
Wybrane orzecznictwo	372
Rozdział 4. Kontrola dowodu z opinii biegłego	381
1. Zasady oceny opinii	381
2. Warunki prawidłowości opinii	386
3. Ocena dowodów naukowych	390
Wybrane orzecznictwo	395
Literatura	407

Część III
Wybrane przepisy dotyczące biegłych

1. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.) (wyciąg) 415
2. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.) (wyciąg) 418
3. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.) (wyciąg) 424
4. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz. U. Nr 15, poz. 133) 425
5. Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 623) (wyciąg) 429
6. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu cywilnym (Dz. U. poz. 518) 432
7. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym (Dz. U. poz. 508) 441

WYKAZ SKRÓTÓW

Biul. SN	– Biuletyn Sądu Najwyższego
BMS	– Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości
DPP	– Demokratyczny Przegląd Prawniczy
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
k.p.a.	– ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
KZS	– Krakowskie Zeszyty Sądowe
NP	– Nowe Prawo
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
ONSA	– Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego

OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSG	– Orzecznictwo Sądów Gospodarczych
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPIUS	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Karna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
PiP	– Państwo i Prawo
PiZS	– Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PiŻ	– Prawo i Życie
PPC	– Polski Proces Cywilny
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
Prok. i Pr.-wkl.	– Prokuratura i Prawo – wkładka
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego

rozporządzenie w sprawie biegłych sądowych	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych (Dz. U. Nr 15, poz. 133)
RPEiS	– Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
RPr.	– Radca Prawny
SI	– Studia Iuridica
u.g.n.	– ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1774 z późn. zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 623)
u.s.p.	– ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.)
Zb. Urz.	– Zbiór Urzędowy

CZĘŚĆ I
Biegły w postępowaniu
cywilnym

ROZDZIAŁ 1

Status biegłego

Art. 278 k.p.c. § 1. W wypadkach wymagających wiadomości specjalnych sąd po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych w celu zasięgnięcia ich opinii.

§ 2. Sąd orzekający może pozostawić prawo wyboru biegłego sędziemu wyznaczonemu lub sądowi wezwanemu.

§ 3. Sąd oznaczy, czy opinia ma być przedstawiona ustnie, czy na piśmie.

Art. 280 k.p.c. Osoba wyznaczona na biegłego może nie przyjąć włożonego na nią obowiązku z przyczyn, jakie uprawniają świadka do odmowy zeznań, a ponadto z powodu przeszkody, która uniemożliwia jej wydanie opinii.

Art. 281 k.p.c. Aż do ukończenia czynności biegłego strona może żądać jego wyłączenia z przyczyn, z jakich można żądać wyłączenia sędziego. Gdy strona zgłasza wniosek o wyłączenie biegłego po rozpoczęciu przez niego czynności, obowiązana jest uprawdopodobnić, że przyczyna wyłączenia powstała później lub że przedtem nie była jej znana.

Art. 282 k.p.c. § 1. Biegły składa przed rozpoczęciem czynności przyrzeczenie w następującym brzmieniu: „Świadomy znaczenia

mych słów i odpowiedzialności przed prawem przyrzekam uroczyście, że powierzone mi obowiązki biegłego wykonam z całą sumiennością i bezstronnością”.

§ 2. Poza tym do przyrzeczenia biegłych stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące przyrzeczenia świadków.

Art. 283 k.p.c. § 1. Biegły nie składa przyrzeczenia, gdy obie strony wyrażą na to zgodę.

§ 2. Biegły sądowy stały składa przyrzeczenie tylko przy objęciu stanowiska, w poszczególnych zaś sprawach powołuje się na nie.

Art. 284 k.p.c. Sąd może zarządzić okazanie biegłemu akt sprawy i przedmiotu oględzin oraz zarządzić, aby brał udział w postępowaniu dowodowym.

Art. 287 k.p.c. Za nieusprawiedliwione niestawiennictwo, za nieuzasadnioną odmowę złożenia przyrzeczenia lub opinii albo za nieusprawiedliwione opóźnienie złożenia opinii sąd skazuje biegłego na grzywnę.

Art. 288 k.p.c. Biegły ma prawo żądać wynagrodzenia za stawiennictwo do sądu i wykonaną pracę. Przewodniczący może przyznać biegłemu zaliczkę na poczet wydatków.

1. Pojęcie biegłego

Przede wszystkim należy wskazać, iż **pojęcia biegłego nie definiuje** żaden przepis ani z zakresu postępowania karnego, ani cywilnego; pojęcie to nie jest też dookreślone w żadnym z pozakodeksowych aktów prawnych, które dopuszczają możliwość jego powołania¹. Nad-

¹ A. Kegel, Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach. Komentarz*, Kraków 2004, s. 14–28. Autorzy powołują pozakodeksowe akty prawne regulujące różne aspekty opiniowania pozasądowego, jednakże nie jest to pojęcie definiowane.

mieniać należy, iż regulacje prawne posługują się pojęciem biegłego (art. 278 k.p.c.) oraz **biegłego sądowego** (art. 157 u.s.p.). Określenie „biegły sądowy” oznacza osobę wpisaną na listę biegłych prowadzoną przez prezesa właściwego sądu okręgowego. Kategoria „biegły” jest natomiast szersza i dotyczy biegłych powołanych przez organ procesowy do wydania w danym postępowaniu opinii, wpisanych na listę prezesa sądu okręgowego oraz spoza tej listy – tzw. biegłych *ad hoc*.

Biegły jest **osobą posiadającą wiedzę fachową i doświadczenie** odnośnie faktów podlegających dowodzeniu, a także, jak wskazuje się w doktrynie, odpowiednią praktykę zawodową².

Biegły sądowy jest **organem pomocniczym sądu** w przypadkach wymagających wiadomości specjalnych³. Stanowi instytucję sądowego prawa procesowego i może używać tytułu biegłego sądowego tylko sporządzając opinie dla określonego w przepisach prawa kręgu podmiotów⁴. Instytucja biegłego sądowego jest zatem instytucją prawa sądowego procesowego. Nie należy przyrównywać pozycji biegłego do pozycji sędziego w procesie⁵. Instytucja biegłego ustanowiona została dla zapewnienia należytego funkcjonowania organów szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości i zabezpieczenia warunków prawidłowego wypełniania przez te organy ich ustawowych zadań. Sąd zasięga opinii w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych u biegłych sądowych. Z przepisów prawnych wynika, że od biegłego wymagane jest posiadanie nie tylko niekwestionowanej wiedzy i najwyższych kwalifikacji zawodowych (art. 193 § 1 i 2 k.p.k., art. 195 k.p.k. oraz art. 200 § 2 pkt 1 k.p.k., art. 278 § 1 i art. 290–291 k.p.c.), ale także: zaufa-

² A. Kegel, Z. Kegel, *Przepisy o biegłych sądowych...*, s. 30.

³ Jak podkreśla się w doktrynie, powinno posługiwać się pojęciem używanym w okresie międzywojennym „pomocnik sądu”, nie zaś późniejszym „organ pomocniczy sądu”, gdyż biegły nie jest organem procesowym – M. Marciniak (w:) K. Piasecki, A. Marciniak (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2014, s. 1025.

⁴ J. Turek, *Biegły sądowy i jego czynności*, M. Praw. 2007, nr 24, s. 1358.

⁵ Szerzej K. Jaegermann, S. Kłys, *Rola biegłego w sądowym stosowaniu prawa*, NP 1980, nr 11–12, s. 76; tak też E. Rudkowska-Ząbczyk (w:) Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 484.

nia publicznego, sumienności i bezstronności (art. 196 § 3 i art. 197 § 1 k.p.k. oraz art. 282 § 1 k.p.c.), a ponadto zaufania sądu do osoby biegłego (art. 198 § 1 k.p.k. i art. 284 k.p.c.).

Regulacja instytucji biegłego sądowego w Polsce nie ma charakteru jednolitego. Przepisy obowiązujące w tym zakresie można podzielić na kilka grup⁶. Są to:

- 1) **Regulacje ustrojowe**, tj. przepisy ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁷, a także rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych⁸, które zastąpiło rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 8 czerwca 1987 r. w sprawie biegłych sądowych i tłumaczy przysięgłych⁹. Zawarte tu będą także przepisy regulujące wykonywanie poszczególnych zawodów, których przedstawiciele mogą ubiegać się o występowanie w charakterze biegłych sądowych, np. rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 27 grudnia 2007 r. w sprawie biegłych w przedmiocie uzależnienia od alkoholu, jak i przepisy ustaw korporacyjnych (dotyczące na przykład doradców podatkowych).
- 2) **Regulacje procesowe** zawierające przepisy dotyczące zagadnień takich, jak sposób powołania opinii biegłego, samej opinii biegłego czy też zasad dyscyplinowania biegłych jako uczestników postępowania. Są to przede wszystkim: ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego¹⁰, ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego¹¹, a także ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego¹². Wspomnieć tu należy także o przepisach rozporządzenia

⁶ Tak też B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny (współpraca naukowa: dr Adam Bodnar), *Biegli sądowi w Polsce*, Warszawa 2014, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2014/04/HFPC_PRB_biegli-sadowi_w_polsce.pdf (dostęp: 12 maja 2016 r.).

⁷ Tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.

⁸ Dz. U. Nr 15, poz. 133.

⁹ Dz. U. Nr 18, poz. 112 z późn. zm.

¹⁰ Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.

¹¹ Tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.

¹² Tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23.

w sprawie biegłych sądowych, a także rozporządzeniach regulujących pracę prokuratur¹³ i sądów¹⁴.

- 3) Trzecia grupa regulacji dotyczy **kwestii finansowych**. Te uregulowane zostały w dwóch rozporządzeniach Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 kwietnia 2013 r., odpowiednio: wydanym na podstawie delegacji z art. 89 ust. 5 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych¹⁵ – w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu cywilnym¹⁶, a także na podstawie delegacji zamieszczonej w art. 618f § 5 k.p.k. w sprawie określenia stawek wynagrodzenia biegłych, taryf zryczałtowanych oraz sposobu dokumentowania wydatków niezbędnych dla wydania opinii w postępowaniu karnym¹⁷. Rozporządzenia te zastąpiły przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 1975 r. w sprawie kosztów przeprowadzenia dowodu z opinii biegłych w postępowaniu sądowym¹⁸, a także rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 października 1983 r. w sprawie wynagradzania biegłych (tłumaczy) z zakresu daktylogologii¹⁹. Utraciły one moc w wyniku wejścia w życie przepisów ustawy z dnia 31 sierpnia 2012 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Ustawa ta, wykonując wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 marca 2011 r.²⁰, uchylała także przepisy dekretu z dnia 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym²¹.

¹³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. z 2016 r. poz. 508).

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. poz. 2316 z późn. zm.).

¹⁵ Tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 623.

¹⁶ Dz. U. poz. 518.

¹⁷ Dz. U. poz. 508.

¹⁸ Dz. U. Nr 46, poz. 254 z późn. zm.

¹⁹ Dz. U. Nr 64, poz. 292 z późn. zm.

²⁰ SK 13/08, OTK-A 2011, nr 2, poz. 11.

²¹ Dz. U. Nr 49, poz. 445 z późn. zm.

Do grupy przepisów dotyczących spraw finansowych należy także zaliczyć unormowania kodeksu postępowania karnego, kodeksu postępowania cywilnego, a także kodeksu postępowania administracyjnego, odnoszące się do takich kwestii, jak sposób przyznawania biegłym wynagrodzeń.

W związku z brakiem jednolitej regulacji trwały prace nad kompleksową ustawą. Ministerstwo Sprawiedliwości w październiku 2012 r. skierowało do konsultacji społecznych **projekt** założeń do ustawy o biegłych sądowych²², zaś projekt założeń ustawy o biegłych sądowych²³ przedstawiony został w lipcu 2013 r. W lutym 2014 r., po przeprowadzeniu konsultacji społecznych oraz uzgodnień, projekt został skierowany do rozpatrzenia przez Radę Ministrów, która następnie przyjęła go 18 marca 2014 r.²⁴ Projekt porządkował wiele zagadnień, które obecnie są już uregulowane na poziomie podustawowym, wprowadzając nowe elementy w zakresie weryfikacji kandydatów na biegłych sądowych oraz zakładając uzyskanie przez biegłego szczególnego statusu funkcjonariusza. W tymże projekcie wskazano, że biegłym podczas wykonywania czynności związanych z przygotowaniem opinii przyznana zostanie ochrona prawna, jaka przysługuje **funkcjonariuszom publicznym**. Co prawda biegły nie jest funkcjonariuszem publicznym w rozumieniu art. 115 § 13 k.k., o tyle na pewno jest osobą pełniącą funkcję publiczną, o której mowa. Przyznana ochrona, adekwatna dla funkcjonariuszy publicznych, będzie biegłemu przysługiwała wyłącznie podczas wykonywania czynności związanych z przygotowaniem opinii i będzie obejmowała działania biegłego związane z realizacją zlecenia organu procesowego. Finalnie regulacja ta została wprowadzona rangą ustawową²⁵ w **art. 157 u.s.p., w którym został dodany § 3**, stanowiący, iż **w związku z wykonywaniem czynności wynikających z postanowienia o zasięgnięciu opinii biegły korzysta z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych**.

²² Zob. <http://legislacja.rcl.gov.pl/dokument/67223>.

²³ Zob. <http://legislacja.rcl.gov.pl/dokument/166418>.

²⁴ Zob. <http://legislacja.rcl.gov.pl/dokument/191639>.

²⁵ Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 437).

Zgodnie z regulacją zawartą w art. 278 k.p.c. sąd w wypadkach wymagających **wiadomości specjalnych** po wysłuchaniu wniosków stron co do liczby biegłych i ich wyboru może wezwać jednego lub kilku biegłych celem zasięgnięcia ich opinii. Istotą funkcji biegłego jest zatem przedstawienie sądowi wiadomości specjalnych. Dlatego traktuje się ich jako sędziów faktów, szczególnej kategorii świadków (w prawie polskim nie ma instytucji świadka eksperta), albo pomocników sędziego²⁶. Jest organem pomocniczym wymiaru sprawiedliwości²⁷. Mimo opracowań doktryny status jego nie jest jednoznaczny²⁸. Niemniej jednak jest to środek dowodowy autonomiczny.

Dla rozstrzygnięcia sprawy cywilnej często niezbędne jest sięgnięcie po **wiadomości z różnych dziedzin nauki, techniki, rzemiosła, sztuki, obrotu gospodarczego**²⁹. Takie wiadomości specjalne mają

²⁶ K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe w sprawach cywilnych*, Warszawa 2010, s. 196.

²⁷ J. Turek, *Biegły sądowy...*, s. 1358.

²⁸ J.J. Litauer, *Dowód z opinii biegłych według k.p.c.*, PPC 1937, nr 1–2, s. 3; S. Dalka, *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego*, NP 1987, nr 10, s. 77; J. Sehn, *Dowód z biegłych w postępowaniu sądowym*, NP 1956, nr 3, s. 23; A. Józefowicz, *Biegli geodeci i składane przez nich dokumenty pomiarowe*, BMS 1962, nr 7–8, s. 15; W. Maruczyński, *Dowód z biegłych*, BMS 1965, nr 4, s. 47; S. Kalinowski, *Dowód z opinii instytutu, zakładu i urzędu w postępowaniu sądowym i administracyjnym*, Warszawa 1967; S. Kalinowski, *Problematyka dowodu z opinii biegłego w świetle orzecznictwa sądowego*, Warszawa 1968; W. Półtawska, *Ekspertyza sądowo-psychiatryczna w postępowaniu spadkowym testamentowym*, Warszawa 1974; J. Szarycz, *Ocena ekspertyzy psychologicznej i psychiatrycznej przez sąd*, NP 1978, nr 4, s. 615; K. Jaegermann, S. Kłys, *Rola biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego*, NP 1987, nr 10, s. 77; M. Rybarczyk, *Biegły w postępowaniu cywilnym. Opinia, odpowiedzialność, wynagrodzenie*, Warszawa 2001; R. Łyczewek, *Problemy etyki wykonywania czynności biegłego sądowego*, NP 1969, nr 3, s. 416; H. Kołecki, *Uzasadnienia opinii biegłego*, ASW – Zeszyty Naukowe 1973, nr 2–3; J. Ziemia, *Przeprowadzenie dowodu z opinii instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w procesie cywilnym – wybrane zagadnienia*, RPr. 2005, nr 1, s. 49; T. Widła, *Uwagi o przeprowadzaniu dowodu z opinii biegłego*, Palestra 2002, nr 3–4, s. 66.

²⁹ Szerzej K. Jaegermann, S. Kłys, *Rola biegłego w sądowym...*, s. 79 i n.; W. Ossowski, *Uwagi o korzystaniu z biegłych w sprawach cywilnych*, NP 1960, nr 10, s. 1350; S. Rejman, *Dowód z opinii biegłego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1967, s. 9 i n.; J. Sehn, *Dowód z biegłych w postępowaniu...*, s. 32; W. Maruczyński, *Do-*

istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia i wymagają sięgnięcia po opinię biegłego. Wiadomości takie są niewątpliwie związane z wyodrębnioną dziedziną wiedzy; są to wiadomości szczególne, wyjątkowe, gruntowne, szczególnie dobrze komuś znane ze względu na prowadzone prace badawcze (studia) lub działalność zawodową, wykonywaną ze szczególną umiejętnością i biegłością. Osoba posiadająca takie wiadomości określana jest często mianem profesjonalisty, fachowca, specjalisty lub zawodowca, zaś w uzasadnieniu wyroku z dnia 17 października 1985 r.³⁰ Sąd Najwyższy wskazał, że wiadomości specjalne, o jakich mowa w art. 278 § 1 k.p.c., mogą wynikać zarówno z przygotowania teoretycznego, jak i z wykonywanej w danej dziedzinie pracy i nabytych stąd umiejętności oceny występujących tam zagadnień. W wyroku z dnia 18 lipca 1975 r.³¹ Sąd Najwyższy stwierdził natomiast, że wiadomości specjalne to „wiadomości wykraczające poza zakres wiadomości ogółu osób inteligentnych i ogólnie wykształconych”. Skorzystanie zatem z dowodu z opinii biegłego jest uzasadnione wtedy, gdy sąd ma trudności z oceną określonego zdarzenia ze względu na brak posiadania wiadomości specjalnych. Sąd nie jest obowiązany na żądanie strony wezwać biegłych, gdy nastręczające się wątpliwości sam jest w stanie rozstrzygnąć, choćby żądanie obu stron było w tym zakresie zgodne³² i Sąd może samodzielnie – bez dokonywania ekspertyzy – ustalić na podstawie bilansów straty poniesione przez towarzystwo akcyjne³³.

Wskazać należy na wstępie na dwie odmienności od innych systemów prawnych. Przede wszystkim polskie prawo procesowe nie zna instytucji **świadka biegłego**, co budzi wątpliwości co do możliwości

wód z biegłych..., s. 39 i n.; S. Dalka, *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego...*, s. 76 i n.; J. Turek, *Biegły sądowy...*, s. 1358 i n.; S. Kalinowski, *Problematyka dowodu z opinii biegłych...*; T. Wiśniewski, *Wybrane zagadnienia z zakresu udziału biegłych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1987; M. Rybarczyk, *Biegły w postępowaniu cywilnym...*; J. Turek (red.), *Rola biegłego we współczesnym procesie*, Warszawa 2001.

³⁰ I CR 271/85, OSNCP 1986, nr 10, poz. 156.

³¹ I CR 331/75, LEX nr 7729.

³² Orzeczenie SN z dnia 10 czerwca 1925 r., C. 288/25, LEX nr 1626538.

³³ Orzeczenie SN z dnia 2 stycznia 1930 r., C. 1608/29, LEX nr 1636176.

i dopuszczalności słuchania jednej i tej samej osoby w charakterze świadka i biegłego oraz rozgraniczenia ich ról i znaczenia w postępowaniu cywilnym. Tu także nastąpiła ewolucja, gdyż dawniej oceniono, iż okoliczność, że jakaś osoba fizyczna może być w danej sprawie jednocześnie świadkiem i biegłym, nie wyłącza możliwości przesłuchania jej w charakterze biegłego³⁴. Okoliczność ta nie stanowi „ważnego powodu” do uznania osłabienia zaufania do takiego biegłego. W późniejszym czasie stanowisko to zostało zmienione, a Sąd Najwyższy przyjął, że osoba mająca wiadomości specjalne i występująca w sprawie powinna być z reguły przesłuchiwana jako świadek, a czynności biegłego powierzyć innej osobie. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 listopada 1976 r.³⁵ wskazał, że wprawdzie kodeks postępowania cywilnego nie zabrania wyraźnie słuchania jednej i tej samej osoby w charakterze świadka i biegłego, ale taka kumulacja jest niewskazana. Osoba, która z racji posiadanych wiadomości specjalnych ma spostrzeżenia niedostępne dla innych osób (np. lekarz leczący chorego), powinna być z reguły słuchana w charakterze świadka, a funkcje biegłego należy powierzyć innej osobie, która z faktami istotnymi dla rozstrzygnięcia sprawy poprzednio się nie zetknęła. Takie bowiem zetknięcie się może spowodować wyrobienie sobie uprzednio opinii, od której trudno jest już osobie powołanej na biegłego odstąpić.

Nadto w polskim procesie cywilnym **nie mają mocy dowodowej niezależnej opinii biegłego prywatne opinie specjalistów** (o czym będzie mowa później)³⁶. Prywatne ekspertyzy opracowane na zlecenie stron, czy to w toku procesu, czy jeszcze przed jego wszczęciem, należy traktować – w razie przyjęcia ich przez sąd orzekający – jako wyjaśnienia stanowiące poparcie z uwzględnieniem wiadomości specjalnych stanowisk stron³⁷. Podkreślić trzeba, że w polskim procesie cywilnym pisemna opinia złożona do akt innej sprawy nie ma charakteru dowo-

³⁴ Wyrok SN z dnia 6 maja 1958 r., IV K 250/58, OSNCK 1960, nr 2, poz. 24.

³⁵ I CR 374/76, OSNCP 1977, nr 10, poz. 187.

³⁶ T. Tomaszewski, *Czy korzystać z opinii prywatnych?*, PS 1997, nr 2, s. 18; J. Misztal-Konecka, *Znaczenie tzw. opinii prywatnych dla postępowania cywilnego*, M. Praw. 2013, nr 2, s. 62.

³⁷ Wyrok SN z dnia 11 czerwca 1974 r., II CR 260/74, LEX nr 7517.

du z opinii biegłego, gdyż sąd nie wydał postanowienia w przedmiocie dopuszczenia tego dowodu, nie wyznaczył biegłego i nie zakresił mu przedmiotu i granic, w jakich ma się on wypowiedzieć³⁸.

Już w starożytnym Rzymie sięgano do środka dowodowego z opinii biegłego, ale w bardzo ograniczonym zakresie, tj. w sprawach o regulację granic, gdy sędzia posyłał na miejsce geometrów. W pierwszym polskim kodeksie postępowania cywilnego z 1932 r.³⁹ w art. 304–314 uregulowany był dowód z opinii biegłego w sytuacji konieczności wyjaśnienia wiadomości specjalnych. Jak wskazywano, nawet wysokie wymagania kwalifikacji intelektualnych stawianych sędziemu nie mogły zapobiec temu, by w pewnym momencie nie stanął przed sytuacją przekraczającą jego wiadomości⁴⁰. Przytaczano wówczas konieczność skorzystania z wiadomości specjalnych z dziedziny nauki, np. lekarskiej, sztuki, np. malarstwa czy rzeźby lub techniki, jaką była konstrukcja maszyn lub budowli, czy wreszcie z dziedziny stosunków gospodarczych, tj. rolnych, przemysłowych czy budowlanych⁴¹. W literaturze okresu powojennego podkreślano, że biegły może być potrzebny do spostrzeżenia pewnych okoliczności, gdy chodzi o spostrzeżenia techniczne, których można dokonać tylko przy posiadaniu pewnych wiadomości fachowych⁴².

W jednym z orzeczeń na ówczesnym stanie prawnym Sąd Najwyższy wskazał, iż nauka grupowego badania krwi może być stanowczą podstawą do oparcia na niej orzeczenia o ojcostwie, mianowicie w przypadku, gdy badanie wykazuje ujemny wynik w tym znaczeniu, iż dziecko posiada grupę krwi różną od grupy tak matki, jak i domniemanego ojca.

³⁸ Wyrok SN z dnia 10 grudnia 1998 r., I CKN 922/97, LEX nr 50754.

³⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego (Dz. U. Nr 83, poz. 651).

⁴⁰ J.J. Litauer, *Komentarz do procedury cywilnej*, Warszawa 1933, s. 181; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego*, cz. I, t. I, Kraków 1934, s. 658.

⁴¹ J.J. Litauer, *Dowód z opinii biegłych według kodeksu postępowania cywilnego*, Polski Proces Cywilny 1937, nr 1–2, s. 3.

⁴² M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, s. 230.

Uchybienie przepisowi art. 304 § 1 k.p.c. może spowodować uchylenie wyroku, gdy nie jest wyłączone, iż wysłuchanie wniosków stron mogło wywołać inną decyzję, w szczególności co do liczby biegłych⁴³.

W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy wskazał, iż w sprawie o ustalenie nieważności testamentu na tej podstawie, że testator z powodu podeszłego wieku i chorób w chwili sporządzenia testamentu znajdował się w stanie wyłączającym świadome i swobodne powzięcie i oświadczenie woli, sąd obowiązany jest dopuścić dowód z opinii biegłego psychiatry w celu wydania przez niego – na podstawie wyniku przeprowadzonych dowodów ze świadków lekarzy i laików – opinii co do tego, czy testator w chwili sporządzania testamentu znajdował się w stanie wyłączającym świadome oraz swobodne powzięcie i wyrażenie woli⁴⁴.

Podobna regulacja została zawarta w obecnie obowiązującym kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.⁴⁵. W art. 278–291 k.p.c. ustawodawca uregulował dowód z opinii biegłego, sposób jego przeprowadzenia, ogólne wymagania stawiane opinii biegłego, a także możliwość przeprowadzenia dowodu z opinii odpowiedniego instytutu naukowego i naukowo-badawczego.

Ze względu na rozwój nauki i techniki znaczenie wiadomości specjalnych i wykorzystywanych w tym zakresie opinii biegłego ulegało zmianom i poszerzeniu. Trwałe jest jedynie zasadnicze stanowisko, niedopuszczające zasięgnięcia opinii biegłego z zakresu prawa, zasad jego stosowania oraz wykładni⁴⁶. Do wiadomości specjalnych moż-

⁴³ Orzeczenie SN z dnia 14 września 1934 r., III C 97/34, OSN(C) 1935, nr 2, poz. 87.

⁴⁴ Orzeczenie SN z dnia 15 lutego 1957 r., I CR 1137/56, OSNCK 1958, nr 4, poz. 96.

⁴⁵ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.).

⁴⁶ Szerzej S. Ehrlich, J. Gliklich, *Prawo jako przedmiot dowodu*, PPC 1934, nr 4, s. 106–109; T. Ereciński, *Zasada iura novit curia w międzynarodowym postępowaniu cywilnym*, SI 1976, nr 5, s. 88 i n.; T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, t. I, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 663 i 755; T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie międzynarodowe*, t. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2012, s. 523 i n.

na zakwalifikować nawet bibliotekarstwo, lutnictwo czy radiestezję⁴⁷. Właśnie w uchwale z dnia 30 października 1985 r.⁴⁸ Sąd Najwyższy podjął ważną kwestię dopuszczalności w postępowaniu cywilnym dowodu z opinii biegłego z zakresu wiedzy, która nie spełnia w aktualnej fazie rozwoju poznania naukowego przyjętych kryteriów naukowości – w tym przypadku z zakresu radiestezji. Sąd Najwyższy w uchwale tej podkreślił, że w pojęciu wiadomości specjalnych nie mieści się wymaganie, aby wiadomości specjalne musiały mieć charakter wiadomości naukowych, tzn. dających się zakwalifikować w ramach określonej dyscypliny naukowej. W głosie do uchwały z dnia 30 października 1985 r. T. Wiśniewski zaaprobował jej uzasadnienie, podkreślając, że chociaż dowód z opinii biegłego radiestety wywołuje wiele wątpliwości (np. czy radiestezja w ogóle pozwala na rozstrzygnięcie spornego problemu, czy nie można było powołać biegłego specjalności tradycyjnej, konwencjonalnej), to jednak w świetle przepisów polskiego postępowania cywilnego jest dopuszczalny⁴⁹. Podobne stanowisko wyraził W. Siedlecki, który zaznaczył, że argumentacja poglądu wyrażonego przez Sąd Najwyższy może zostać wzmocniona przez odwołanie się do art. 309 k.p.c.⁵⁰.

Dopuszczalność przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego uregulowana jest w kodeksie postępowania cywilnego szeroko i **nie jest zależna od jakiegoś z góry ustalonego wykazu dziedzin**, które obejmują wiadomości specjalne. Dlatego nie można *a limine* wyłączyć z instytucji procesowej opinii biegłego takich dziedzin, które według pewnych zapatrywań mogłyby budzić wątpliwości z punktu widzenia kryteriów „czystej” tradycyjnej nauki. Opinia biegłego ma zastosowanie w dziedzinach wskazywanych ze względu na złożoność występujących

⁴⁷ A. Jarocho, *Wiadomości specjalne jako przedmiot dowodu z opinii biegłych* (w:) *Prawo wobec wyzwań współczesności*, t. VI, Poznań 2010; S. Dalka, *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego...*, s. 74; J. Turek, *Dopuszczenie dowodu z opinii biegłego* (w:) *Rola biegłego we współczesnym procesie*, red. J. Turek, Warszawa 2002, s. 11–16.

⁴⁸ III CZP 59/85, OSNCP 1986, nr 9, poz. 140.

⁴⁹ T. Wiśniewski, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1985 r.*, III CZP 59/85, NP 1987, nr 10, s. 127.

⁵⁰ W. Siedlecki, *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 30 października 1985 r.*, III CZP 59/85, OSPiKA 1986, nr 7–8, poz. 140.

zjawisk⁵¹. Warto zwrócić uwagę, że jedynie wskazuje się na wysokie wymagania i konieczność posiadania gruntownych wiadomości przez biegłych, popartych rzetelną wiedzą i wszechstronną praktyką, wyłączającą możliwość domyślania się lub puszczania wodzy fantazji⁵². Wiadomości specjalne mogą się wywodzić także z określonych umiejętności, a zatem także z wiedzy praktycznej, z określonych doświadczeń.

Sięgnięcie po dowód z opinii biegłego jest **niezbędne, choćby nawet sędzia orzekający w danym składzie sądzącym dysponował szerszą wiedzą w danej dziedzinie**. Poza faktami znanymi sądowi „urzędowo”, własnej wiedzy nie można wykorzystać, gdyż wyłączyłoby to w tym zakresie takie uprawnienia, jakie przysługują stronom w stosunku do biegłego. Pozycja biegłego w postępowaniu nie zawiera żadnych elementów charakterystycznych dla *officium iudicis*. Biegły nie może być upoważniony do samoistnego prowadzenia dowodów. Może jednak asystować przy przesłuchaniu świadka. Organ procesowy nie może zrezygnować z opinii biegłego, jeżeli ustalenie faktu wymaga wiedzy specjalnej. Nie może też odrzucić wszystkich opinii specjalistycznych i przyjąć w danej sprawie własnego odmiennego stanowiska, byłoby to bowiem ustalanie faktów bez wymaganych dowodów⁵³.

Zgodnie z orzeczeniem Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1969 r.⁵⁴, **zadaniem biegłego** nie jest ustalenie stanu faktycznego sprawy, lecz naświetlenie i wyjaśnienie przed sądem okoliczności z punktu widzenia posiadanych przez niego wiadomości specjalnych przy uwzględnieniu zebranego i udostępnionego biegłemu materiałowi sprawy. Zadaniem biegłego jest udostępnienie i przytoczenie informacji odnośnie zależności i reguł dotyczących danej dziedziny w zakresie informacji specjalistycznych, nieznanych powszechnie lub wyjaśnienie rozbież-

⁵¹ Na ten temat m.in. E. Radziszewski, *Opinia biegłego w zakresie budownictwa i inwestycji*, Warszawa 1985; A. Dmowski, E. Łamejko, *Opinia biegłego w zakresie księgowości*, Warszawa 1985; W. Kończykowski, *Opinia biegłego w sprawach ruchu drogowego (część I i II)*, Warszawa 1985; J. Majorowicz, *Opinia biegłego w sprawach rolnych*, Warszawa 1987.

⁵² W. Rychter, *Opinia biegłego w sprawach ruchu drogowego*, Warszawa 1973, s. 21.

⁵³ Wyrok SN z dnia 3 marca 1981r., IV KR 271/80, OSNPG 1981, nr 8, poz. 101.

⁵⁴ I CR 140/69, OSNP 1970, nr 5, poz. 85.

ności, niejasności, gdy istnieje konieczność sięgnięcia po wiadomości specjalne⁵⁵. W orzeczeniu z dnia 8 listopada 1976 r.⁵⁶ Sąd Najwyższy stwierdził, że nie jest dopuszczalne powoływanie się przez biegłego na własne spostrzeżenia o faktach, których ustalenie należy do sądu, dlatego też osobę mającą takie własne spostrzeżenia należy przesłuchać jako świadka, czynności zaś biegłego powierzyć innej osobie. Według orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 1949 r.⁵⁷ do biegłego nie należy rozstrzyganie zagadnień prawnych, nie jest on bowiem wyręcycielem, lecz pomocnikiem sądu w ustaleniu lub ocenie stanu faktycznego; dlatego też np. w sprawie o ubezwłasnowolnienie nie jest dopuszczalne żądanie od biegłego psychiatry opinii co do tego, czy należy ubezwłasnowolnić osobę, której dotyczy postępowanie⁵⁸. W orzeczeniu z dnia 8 lipca 1994 r.⁵⁹ Sąd Najwyższy wskazał, że ocena przyczyny zgonu pracownika wymaga wiadomości specjalnych i dlatego musi być dokonana przez sąd po zasięgnięciu opinii biegłych sądowych – lekarzy właściwej specjalności – a nie wyłącznie na podstawie zeznań świadków. Celem ustawodawcy, zapewniającego możliwość skorzystania z opinii biegłego, było ułatwienie sądowi rozeznania i zrozumienia rozstrzyganej kwestii, a zatem biegły występuje w roli swoistego „pomocnika” sądu. Do biegłego nie należy przy tym rozstrzyganie zagadnień prawnych (w sferze prawa sąd jest „najwyższym biegłym”), choć jednocześnie zasada ta nie odnosi się do norm prawa zwyczajowego, prawa obcego czy zasad doświadczenia życiowego.

Funkcja biegłego jest funkcją czynną⁶⁰. Funkcją biegłego jest ocena stanu lub właściwości rzeczy lub osoby albo wyjaśnienie przyczyn określonych zdarzeń i określenia ich skutków⁶¹. Jednakże pełnienie funkcji

⁵⁵ M. Rybarczyk, *Biegły w postępowaniu cywilnym...*, s. 8.

⁵⁶ I CR 374/76, OSNCP 1977, nr 10, poz. 187.

⁵⁷ WaC 167/47, DPP 1950, nr 6, s. 56.

⁵⁸ Postanowienie SN z dnia 21 grudnia 1966 r., I CR 214/66, LEX nr 6090.

⁵⁹ II PRN 4/94, OSNAPiUS 1994, nr 9, poz. 146.

⁶⁰ J. Turek, *Biegły sądowy...*, s. 1358.

⁶¹ W. Ossowski, *Uwagi o korzystaniu z biegłych w sprawach cywilnych...*, s. 1344 i n.

biegłego jest obowiązkiem prawnym, a nie tylko obywatelskim⁶². Sąd powołuje biegłego w sytuacji, gdy okaże się, że przeprowadzone postępowanie dowodowe celem wyjaśnienia okoliczności faktycznych, istotnych dla rozstrzygnięcia danej sprawy, nie daje wystarczających podstaw do pełnej oceny i wymagane są wiadomości specjalne⁶³.

2. Rodzaje biegłych

Według statusu prawnego ważny jest podział na biegłych z listy sądowej (**biegłych sądowych**) i biegłych ustanawianych na zasadach ogólnych, powoływanych doraźnie w tym charakterze do danej sprawy (**biegłych *ad hoc***). Ma on znaczenie jedynie formalne, a nie merytoryczne.

Już rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 grudnia 1928 r. o biegłych sądowych wprowadziło podział biegłych na dwie grupy – biegłych sądowych z listy i biegłych pozasądowych⁶⁴. Obecnie tak przyjęte kryterium jest kontynuowane w rozporządzeniu z dnia 24 stycznia 2005 r. o biegłych sądowych⁶⁵, mimo że brak jest rozróżnienia merytorycznego. W § 1 ust. 1 wskazano, iż biegłych sądowych ustanawia przy sądzie okręgowym prezes tego sądu. Zatem pozostali (biegły *ad hoc*) są powoływani, gdy określony zakres wiedzy specjalnej wymaga skorzystania z pomocy specjalisty spoza listy⁶⁶.

⁶² R.A. Stefański (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Z. Gostyński, t. I, Warszawa 2004, s. 896; odmiennie T. Widła, *Ocena dowodu z opinii biegłego – jednostkowa i finalna* (w:) *Problemy współczesnej kryminalistyki*, Warszawa 2000, s. 27.

⁶³ M. Rybarczyk, *Biegły w postępowaniu cywilnym...*, s. 8.

⁶⁴ Dz. U. Nr 104, poz. 945 z późn. zm.

⁶⁵ Dz. U. z 2005 r. Nr 15, poz. 133 z późn. zm.

⁶⁶ Jedynie w postępowaniu karnym istnieje wyraźne rozróżnienie – art. 195 k.p.k. stanowi, iż do pełnienia czynności biegłego jest obowiązany nie tylko biegły sądowy, lecz także każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie, jednakże jest to raczej zrównanie ich pozycji niż szczególny podział. W podobnym tonie wypowiedział się Sąd Apelacyjny w Szczecinie w wyroku z dnia 28 listopada 2013 r., I ACa 763/13, LEX nr 1438274, iż biegły może być powołany przez sąd z listy biegłych sądowych (stałych) lub spośród innych bezstronnych osób posiadających odpowiednie kwalifikacje – biegłych w konkretnej sprawie (*ad causam, ad hoc*). Wydaje się, że nie ma

Prowadzona według poszczególnych specjalności lista biegłych sądowych ma ułatwić sądom korzystanie z usług osób o sprawdzonych kwalifikacjach zawodowych i odpowiednim doświadczeniu w zakresie współpracy z sądami. Biegli sądowi tylko wyjątkowo mogą odmówić przyjęcia zlecenia sądu.

Biegli z listy sądowej to biegli ze względu na sposób powoływania, weryfikowani. Stosunek między biegłym a sądem ma charakter publiczno-prawny. Biegły nie może – w odróżnieniu od świadka – być przymusowo sprowadzony do sądu. Osoba wyznaczona na biegłego może uchylić się od nałożonego na nią obowiązku tylko z ważnych powodów. Istniejąca przeszkoda musi uniemożliwiać wydanie opinii; nie wystarczy zatem przedstawienie trudności, ale trzeba wykazać niemożliwość jej sporządzenia. Odmówić przyjęcia obowiązku biegłego może zarówno stały biegły (figurujący na liście biegłych sądowych), jak i biegły *ad hoc*.

Sprawdzenie kwalifikacji biegłego odnosi się do strony formalnej, a nie merytorycznej. Ciężar sprawdzenia, czy osoba, która ma być powołana na biegłego, ma odpowiednie kwalifikacje, spoczywa na sądzie, chyba że chodzi o biegłego sądowego, którego kwalifikacje zostały już sprawdzone przed wpisaniem na listę biegłych sądowych⁶⁷.

Stali biegli sądowi są certyfikowani przez prezesów sądowych na listy funkcjonujące przy poszczególnych sądach okręgowych w świetle rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych⁶⁸. Zgodnie z art. 157 § 1 u.s.p., prezes sądu okręgowego ustanawia biegłych sądowych i prowadzi ich listę. De-

przeszkód, aby powołać w sprawie biegłego sądowego także co do kwestii nieobjętych specjalizacją tego biegłego wpisaną na listę biegłych przy sądzie okręgowym, o ile biegły ten wykazał się odpowiednią wiedzą specjalistyczną co do tej kwestii. Ta zatem okoliczność, że biegły ten jest wpisany na listę biegłych tylko w zakresie korozji i ochrony przed korozją, nie oznacza, że biegły ten nie powinien być powołany w badanej sprawie. Obowiązek sprawdzenia kwalifikacji osoby powołanej w charakterze biegłego został przez sąd dostatecznie, jak to już wyżej opisano, sprawdzony.

⁶⁷ K. Piasecki, *System dowodów i postępowanie dowodowe...*, s. 198.

⁶⁸ Dz. U. Nr 15, poz. 133.

cyzja prezesa sądu okręgowego w przedmiocie ustanowienia biegłym lub odmowy ustanowienia ma charakter decyzji administracyjnej. Tryb ustanawiania biegłych, pełnienia przez nich czynności oraz zwalniania ich z funkcji określa rozporządzenie w sprawie biegłych sądowych. Stali biegli sądowi są powoływani na okres 5 lat, przy czym okres ten upływa z końcem roku kalendarzowego, w którym zostali powołani (§ 1 ust. 2 rozporządzenia). Biegły może także z określonych przyczyn zaprzestać pełnienia funkcji biegłego przed upływem 5 lat. W szczególności prezes zwalnia z funkcji biegłego na jego prośbę, jeżeli biegły utracił warunki do pełnienia tej funkcji albo gdy zostanie stwierdzone, że w chwili ustanowienia warunkom tym nie odpowiadał i nadal im nie odpowiada. Prezes może również zwolnić z funkcji biegłego z ważnych powodów, w szczególności jeżeli nienależycie wykonuje on swoje czynności (§ 6 rozporządzenia). Do obowiązków biegłego należy złożenie przyrzeczenia przed objęciem funkcji. Biegły składa wobec prezesa właściwego sądu okręgowego przyrzeczenie według następującej roty: „Świadomy znaczenia mych słów i odpowiedzialności przed prawem przyrzekam uroczyście, że powierzone mi obowiązki biegłego sądowego wykonywać będę z całą sumiennością i bezstronnością” (§ 4 rozporządzenia).

Biegli *ad hoc* są to biegli spoza listy sądowej. Są oni w praktyce powoływani przez sąd wówczas, gdy stali biegli sądowi nie posiadają fachowych wiadomości w danej dziedzinie, niezbędnych do rozstrzygnięcia danej sprawy. Rozróżnienie statusu biegłego wynika z art. 283 k.p.c., ustanawiając brak konieczności odebrania przyrzeczenia od stałego biegłego sądowego ze względu na jego szczególną pozycję wiążącą się z wpisaniem na listę. Regulacja ta stanowi, iż przed objęciem funkcji biegły *ad hoc* składa przyrzeczenie wobec prezesa sądu okręgowego według określonej w tym przepisie roty, identycznej z rotą określoną przez art. 282 § 1 k.p.c.

Biegłym w konkretnej sprawie nie musi być osoba wpisana na listę biegłych sądowych. Jak zaznaczył Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 25 lutego 1974 r.⁶⁹, odpowiednio odnoszącym się także do postę-

⁶⁹ III KR 371/73, OSNKW 1974, nr 6, poz. 117.

powołania cywilnego, może to być także każda inna bezstronna osoba, mająca odpowiednie (a więc porównywalne z określonymi dla biegłych sądowych) kwalifikacje. Organ oceniający opinie biegłego nie jest uprawniony do wartościowania jej treści tylko pod kątem tego, że nie pochodzi ona od biegłego wpisanego na listę biegłych sądowych⁷⁰.

Z punktu widzenia mocy dowodowej opinii⁷¹, jak i uregulowań prawa do wynagrodzenia, nie ma różnic pomiędzy stałym biegłym sądowym a biegłym powołanym do opiniowania w konkretnej sprawie.

Jak przewidywał projekt ustawy o biegłych, biegłym sądowym mogłaby być jedynie osoba wpisana na listę biegłych sądowych, a zatem posługiwanie się tym pojęciem będzie dopuszczalne wyłącznie przy wykonywaniu czynności na zlecenie uprawnionego podmiotu, ale w związku z podaniem informacji o posiadanej wiedzy do wiadomości publicznej, np. w dostępnym życiorysie, zakresie uprawnień.

Wskazując na znaczenie faktu powołania biegłego *ad hoc* w danej sprawie, konieczne jest zweryfikowanie faktycznego legitymowania się przez niego wiedzą z danej dziedziny. Wskazuje się także z tego względu na znaczenie **przrzeczenia** odbieranego od takiego biegłego przez sąd⁷². Polega to na przypomnieniu o obowiązku sumiennego i bezstronnego wykonania powierzonej funkcji biegłego oraz złożenia rzetelnej opinii, zgodnej z wiedzą i przekonaniem biegłego.

⁷⁰ Wyrok SA w Krakowie z dnia 26 października 2004 r., II AKa 207/04, KZS 2004, z. 12, poz. 28; także wyrok SN z dnia 5 lutego 1974 r., III KR 371/73, LEX nr 18790.

⁷¹ Wyroki SN: z dnia 5 lutego 1974 r., III KR 371/73, OSNKW 1974, nr 6, poz. 117; oraz z dnia 19 września 1988 r., I KR 279/88, OSNKW 1988, nr 11–12, poz. 80.

⁷² Złożenie przez biegłego przrzeczenia dopiero po złożeniu opinii na piśmie, ale przed zakończeniem czynności biegłego w danej sprawie, nie pozbawia tej opinii wartości dowodowej, jako że sąd może w wypadkach wymagających wiadomości specjalnych dopuścić dowód z opinii biegłego i nie musi to być biegły stały, wpisany na listę biegłych – zob. wyrok SA w Katowicach z dnia 8 marca 2013 r., V ACa 783/12, LEX nr 1292656; wyrok SA w Poznaniu z dnia 30 października 2012 r., I ACa 751/12, LEX nr 1237444; wyrok SN z dnia 29 września 2010 r., V CSK 29/10, LEX nr 787470.

Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 5 lutego 1974 r.⁷³, sąd według swego uznania może powoływać w charakterze biegłych bądź to osoby wpisane na listę biegłych sądowych, bądź też inne osoby spoza tej listy, jeżeli mają one odpowiednie kwalifikacje zawodowo-specjalistyczne w danej dziedzinie, o którą w sprawie chodzi, przy czym nie ma zastrzeżeń co do ich bezstronności. Zgodnie z utrwalonym w judykaturze stanowiskiem nie ma żadnej różnicy w traktowaniu i ocenie opinii biegłego złożonej przez biegłego sądowego lub przez innego biegłego powołanego w określonej sprawie przez organ procesowy. Dowód z opinii biegłego *ad hoc* posiada zatem **taką samą wartość dowodową, jak dowód z opinii stałego biegłego sądowego**. Warunkiem jest też ustalenie, że osoba niewpisana na listę biegłych posiada rzeczywiste i potwierdzone kwalifikacje i wiedzę specjalną w danej dziedzinie. Gdy sąd zleca biegłemu wydanie opinii, musi mieć na względzie to, czy dysponuje on wiadomościami specjalnymi niezbędnymi dla stwierdzenia okoliczności mających istotny wpływ dla rozstrzygnięcia sprawy. Wiadomości specjalne mogą wynikać zarówno z przygotowania teoretycznego, jak i wykonywanej w danej dziedzinie pracy i nabytych stąd umiejętności oceny występujących tam zagadnień. Nie przesądza jednak o kwalifikacji na biegłego sam fakt, że dana osoba pracuje lub pracowała na określonym stanowisku, lecz decydują o nich posiadane wiadomości i praktyczne doświadczenie w danej dziedzinie⁷⁴.

Zatem biegły może być powołany przez sąd z listy biegłych sądowych (stałych) lub spośród innych bezstronnych osób posiadających odpowiednie kwalifikacje biegłych w konkretnej sprawie (*ad causam, ad hoc*). Wydaje się, że nie ma przeszkód, aby powołać w sprawie biegłego sądowego także co do kwestii nieobjętych specjalizacją tego biegłego wpisaną na listę biegłych przy sądzie okręgowym, o ile biegły ten wykazał się odpowiednią wiedzą specjalistyczną co do tej kwestii⁷⁵.

⁷³ III KR 371/73, LEX nr 18790.

⁷⁴ Wyrok SA w Łodzi z dnia 14 stycznia 2014 r., I ACa 894/13, LEX nr 1433815.

⁷⁵ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 28 listopada 2013 r., I ACa 763/13, LEX nr 1438274.

Biegłym sądowym może być wyłącznie osoba fizyczna, a nie osoba prawna, bowiem osobie prawnej nie można przypisać cech określonych w 12 ust. 1 pkt 1–5 rozporządzenia z dnia 27 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych oraz w art. 280 k.p.c. Organem pomocniczym sądu – w rozumieniu cytowanych przepisów – nie może być zatem spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Nie jest ona także instytutem naukowym lub naukowo-badawczym, który może w świetle art. 290 k.p.c. wykonywać opinie na zlecenie sądu⁷⁶.

Na biegłego *ad hoc* nie może być powołana osoba, która zetknęła się już poprzednio z faktami istotnymi dla rozstrzygnięcia sprawy⁷⁷. Jak wskazał w wyroku z dnia 17 listopada 2011 r. Sąd Najwyższy⁷⁸, jeśli świadek dysponuje wiedzą specjalną, a jednocześnie ma spostrzeżenia dotyczące istotnych w sprawie faktów, jego zeznania pozostaną informacją o faktach, które spostrzegł i ocenił. Natomiast zasadność tych ocen wymaga opinii biegłego, przedstawionej w formie zapewniającej stronom kontrolę i wpływ na sposób przedstawienia występujących w sprawie zagadnień wymagających wiedzy specjalnej. Osoba mająca z racji posiadania wiadomości specjalnych spostrzeżenia niedostępne dla innych osób (np. lekarz leczący chorego) powinna być z reguły przesłuchana w charakterze świadka, a funkcję biegłego należy powierzyć innej osobie, która nie zetknęła się poprzednio z faktami istotnymi dla rozstrzygnięcia sprawy.

3. Powołanie biegłego

Prowadzona według poszczególnych specjalności lista biegłych sądowych ma ułatwić sądom korzystanie z usług osób o sprawdzonych kwalifikacjach zawodowych i odpowiednim doświadczeniu w zakresie współpracy z sądami. Biegli sądowi tylko wyjątkowo mogą odmówić przyjęcia zlecenia sądu.

⁷⁶ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 8 sierpnia 2007 r., VI SA/Wa 863/07, LEX nr 394421.

⁷⁷ Wyrok SA w Lublinie z dnia 28 maja 2013 r., I ACa 124/13, LEX nr 1327585.

⁷⁸ III CSK 30/11, LEX nr 1129116.

Na podstawie art. 157 § 1 u.s.p. Prezes sądu okręgowego ustanawia biegłych sądowych i prowadzi ich listę. Jednocześnie art. 157 § 2 u.s.p. stanowi delegację ustawową, by Minister Sprawiedliwości określił, w drodze rozporządzenia, tryb ustanawiania biegłych sądowych, pełnienia przez nich czynności oraz zwalniania ich z funkcji. Realizację tej delegacji zawiera rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie biegłych sądowych⁷⁹, które reguluje kwestie dotyczące biegłych sądowych. Zgodnie z przepisami rozporządzenia to prezes sądu okręgowego prowadzi listy biegłych sądowych – według poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innych umiejętności⁸⁰. Prezes prowadzi również wykazy biegłych sądowych na kartach założonych dla każdego biegłego; w listach i wykazach podaje się adres biegłego i termin, do którego został ustanowiony, a także inne dane dotyczące specjalizacji.

Prezes skreśla z listy biegłego oraz usuwa jego kartę z wykazu:

- 1) z chwilą zwolnienia z funkcji;
- 2) w razie śmierci;
- 3) z upływem okresu ustanowienia biegłego, chyba że nastąpiło ponowne ustanowienie.

Listy biegłych sądowych są dostępne dla zainteresowanych w sekretariatach sądowych. W szczególności listy te udostępnia się stronom, uczestnikom postępowania oraz organom prowadzącym postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych i sądom wojskowym. Zgodnie z § 15 rozporządzenia jednostkami uprawnionymi do wydawania zleceń biegłym sądowym są wyłącznie sądy lub organy prowadzące postępowanie przygotowawcze w sprawach karnych (§ 8 ust. 3 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych). Listy biegłych sądowych

⁷⁹ Dz. U. Nr 15, poz. 133.

⁸⁰ Listy te nie są jednorodne, brak jednolitego określenia dziedzin, opisu specjalizacji biegłych. Praktyka jest bardzo rozbieżna – są listy, w których zasadniczymi dziedzinami są nauki techniczne i medyczne, jak i listy zawierające po kilkadziesiąt czy nawet kilkaset zupełnie dowolnie wskazanych dziedzin. Nadto dziedziny te są mylone i mieszane.

ustanowionych w okręgu danego sądu okręgowego dostępne są w sekretariatach wydziałów procesowych sądu okręgowego oraz sądów rejonowych. Listy biegłych są udostępniane stronom postępowania oraz pełnomocnikom procesowym wyłącznie w sekretariatach sądowych w godzinach pracy sekretariatów.

Dokumenty, które powinien złożyć kandydat na biegłego sądowego w okręgu sądu okręgowego, nie są we wszystkich okręgach te same. W większości do dokumentów tych można zaliczyć:

- 1) wniosek do prezesa sądu okręgowego o ustanowienie biegłym sądowym, określający dziedzinę, w której kandydat ubiega się o ustanowienie;
- 2) życiorys;
- 3) kwestionariusz osobowy;
- 4) odpis dyplomu ukończenia studiów wyższych;
- 5) inne dokumenty potwierdzające posiadanie szczególnych kwalifikacji zawodowych oraz praktycznych i teoretycznych wiadomości specjalnych z dziedziny, w której ubiega się o ustanowienie biegłym (w wypadku lekarzy – posiadanie I lub II stopnia specjalizacji) oraz prawo wykonywania zawodu;
- 6) oświadczenie w przedmiocie, czy pozostaje w stosunku pracy, a jeśli tak – opinie wszystkich zakładów pracy, w których jest zatrudniony, podpisane przez kierowników zakładów pracy oraz zgodę pracodawcy na pełnienie funkcji biegłego;
- 7) oświadczenie w przedmiocie przynależności do organizacji zawodowych działających na podstawie ustawy z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1393 z późn. zm.) bądź na podstawie innych ustaw, a jeśli tak – opinie tych organizacji podpisane przez organy uprawnione do ich reprezentowania;
- 8) aktualną informację o niekaralności;
- 9) oświadczenie o korzystaniu z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- 10) oświadczenie o wyrażeniu zgody na przetwarzanie danych osobowych;
- 11) kopię dowodu osobistego.

Biegłym, zgodnie z § 12 ust. 1 rozporządzenia, może być ustanowiona osoba, która:

- 1) korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich;
- 2) ukończyła 25 lat życia;
- 3) posiada teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne w danej gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innej umiejętności, dla której ma być ustanowiona;
- 4) daje rękojmię należytego wykonywania obowiązków biegłego;
- 5) wyraziła zgodę na ustanowienie biegłym sądowym⁸¹.

Zgodnie z § 13 rozporządzenia, biegłym – tłumaczem języka migowego – może być osoba, która ukończyła 21 lat oraz posiada „Certyfikat drugi – „T2” – tłumacz przysięgły w zakresie języka migowego” lub tytuł eksperta tego języka, wydany przez Polski Związek Głuchych.

Rozporządzenie w sprawie biegłych w § 3 wymaga, w przypadku wolnych zawodów, przedłożenia opinii instytucji zrzeszającej lub zatrudniającej kandydata na biegłego, a w przypadku osób zatrudnionych – pracodawcy. Należy to rozumieć w ten sposób, że opinia ta potwierdzać ma wymogi, o których mowa w § 12 ust. 1 rozporządzenia w sprawie biegłych, a zatem jest bardziej wymogiem procesowym – dowodowym niż merytorycznym. Najistotniejszy i sprawiający największe trudności w weryfikacji wymóg stawiany biegłym określony został w § 12 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia w sprawie biegłych. Jak stanowi § 12 ust. 2 rozporządzenia w sprawie biegłych posiadanie

⁸¹ Kryteria dopuszczalności ustanowienia biegłym miały być w projekcie ustawy o biegłych sądowych z 2014 r. skonkretyzowane i ograniczone. W punkcie 2 projektu proponowano, że biegłym sądowym mogła zostać osoba posiadająca obywatelstwo polskie lub jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym lub Konfederacji Szwajcarskiej, ze znajomością języka polskiego w zakresie niezbędnym do pełnienia funkcji biegłego, o pełnej zdolności do czynności prawnych; niekarana za przestępstwa umyślne lub umyślne przestępstwa skarbowe, wobec której nie orzeczono zakazu wykonywania funkcji biegłego, dająca rękojmię należytego wykonywania funkcji biegłego oraz posiadająca teoretyczne i praktyczne wiadomości specjalne oraz trzyletnie doświadczenie w dziedzinie, w jakiej ma zostać ustanowiona biegłym.

wiadomości specjalnych powinny zostać wykazane stosownymi dokumentami⁸².

Wskazuje się, że kryteria dopuszczające ubieganie się o status biegłego sądowego są zbyt lakoniczne i niezapewniające realizacji podstawowego celu, jakim jest rzetelne sporządzenie opinii. Proces weryfikacji kandydatów do tej funkcji pozostawia wiele do życzenia⁸³.

Decyzję o ustanowieniu biegłym sądowym lub o odmowie ustanowienia biegłym podejmuje prezes sądu okręgowego. Decyzja ta w sprawie ustanowienia biegłego ma charakter decyzji administracyjnej⁸⁴. Zgodnie z § 1–2 rozporządzenia biegłych sądowych ustanawia przy sądzie okręgowym prezes tego sądu na okres 5 lat, przy czym okres ustanowienia upływa z końcem roku kalendarzowego, dla poszczególnych gałęzi nauki, techniki, sztuki, rzemiosła, a także innych umiejętności, po obowiązkowym zasięgnięciu opinii zakładu pracy zatrudniającego kandydata na biegłego lub właściwej organizacji zawodowej (korporacji), do której osoba ta należy – w przypadku biegłego wykonującego wolny zawód (np. lekarza, architekta).

Nadzór nad biegłym, zgodnie z § 17 rozporządzenia w sprawie biegłych sądowych, należy do prezesa sądu okręgowego, przy którym biegły został ustanowiony. Odbywa się on na zasadach określonych w odrębnych przepisach. Rozporządzenie nie wskazuje takich regulacji i tak naprawdę prezesa sądów okręgowych pozbawieni są skutecznych narzędzi dla bieżącego nadzoru nad pracą biegłych sądowych.

⁸² Brak jest natomiast wskazania charakteru i zakresu dokumentów.

⁸³ Szerzej na temat problemów praktycznych w tym zakresie B. Grabowska, A. Pietryka, M. Wolny (współpraca naukowa: dr Adam Bodnar), *Biegli sądowi w Polsce*, Warszawa 2014, http://www.hfhr.pl/wp-content/uploads/2014/04/HFPC_PRB_biegli-sadowi_w_polsce.pdf (dostęp: 12 maja 2016 r.). Zob. także A. Olszak-Pawłowska, *Biegły w postępowaniu sądowym. Postulaty de lege ferenda*, Roczniki Nauk Prawnych 2009, nr 2, s. 119 i n.

⁸⁴ Uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 29 kwietnia 1992 r., III AZP 3/92, OSNCP 1992, nr 10, poz. 172; postanowienie SN z dnia 28 maja 1997 r., III CKU 24/97, OSP 1998, nr 3, poz. 61; oraz postanowienie NSA z dnia 18 października 1991 r., II SA 392/91, ONSA 1992, nr 3–4, poz. 67.

Zwolnienie z obowiązku pełnienia funkcji biegłego może nastąpić tylko w wypadkach określonych przez prawo. Część z nich wymienia § 6 rozporządzenia w sprawie biegłych, tj.:

- 1) prośba biegłego;
- 2) stwierdzenie, że biegły w chwili wpisu nie odpowiadał warunkom do pełnienia funkcji biegłego i nadal im nie odpowiada;
- 3) inne ważne powody, w szczególności nienależyte wykonywanie przez biegłego swoich obowiązków.

W projekcie ustawy o biegłych zawarte były regulacje, że obligatoryjne skreślanie z listy biegłych będzie następowało na ich prośbę – w razie utraty warunków do wykonywania funkcji biegłego, a fakultatywne – z ważnych powodów oraz w razie nienależytego wykonywania obowiązków. Ponadto wprowadzony zostanie obowiązek notyfikowania przez sądy każdego przypadku nienależytego wykonywania obowiązków. Proponuje się ponadto wprowadzenie możliwości zawieszenia prawa wykonywania funkcji biegłego, przy czym obligatoryjność sięgnięcia po ten środek uzależniona będzie od tego, czy prowadzone postępowanie będzie dotyczyć umyślnego przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego lub umyślnego przestępstwa skarbowego. W innym wypadku zawieszenie będzie fakultatywne, tak jak i w razie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego bądź postępowania w przedmiocie odpowiedzialności zawodowej, mogącego skutkować utratą uprawnień zawodowych, a także wszczęcia postępowania administracyjnego w przedmiocie skreślenia z listy biegłych.

4. Wiadomości specjalne

Wiadomościami specjalnymi jest wiedza tego rodzaju, że opiera się na ponadprzeciętnej, specjalistycznej wiedzy w danej dziedzinie nauki, wykraczającej poza granice wiedzy dostępnej ogółowi społeczeństwa. Wskazuje się, że granice pomiędzy wiedzą powszechną i wiadomościami specjalnymi bywają nieostre, bowiem są uzależnione od ogólnego postępu nauki i techniki. Wiadomościami specjalnymi (fachowymi) mogą być wiadomości z dziedziny budownictwa, rolnictwa, gospodarki

wodnej, ochrony przyrody i środowiska, techniki, medycyny, sztuk plastycznych, historii sztuki, radiestezji⁸⁵. Do wiadomości specjalnych, jak wskazują liczne orzeczenia, nie można zaliczyć natomiast problematyki związanej z wykładnią i stosowaniem prawa (poza przypadkiem prawa obcego), zgodnie z zasadą *iura novit curia*⁸⁶.

Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 2015 r.⁸⁷, tylko w sytuacji, gdy sąd, korzystając z dostępnych mu środków we własnym zakresie nie jest w stanie ustalić treści prawa obcego, powinien skorzystać z zagwarantowanej przepisem art. 1143 k.p.c. możliwości zwrócenia się o opinię biegłego.

W orzecznictwie często wskazuje się, że nie mają charakteru specjalnego wiadomości mające charakter w zasadzie powszechny, jak wykonywanie prostych obliczeń matematycznych według wzorów unormowanych aktami normatywnymi, czy też wiedza o ogólnych, typowych zagrożeniach dla życia lub zdrowia człowieka w określonych sytuacjach.

W uchwale z dnia 30 października 1985 r.⁸⁸ Sąd Najwyższy, ustosunkowując się do kwestii dopuszczalności przeprowadzenia w postępowaniu sądowym dowodu z opinii biegłego z zakresu wiedzy, która

⁸⁵ Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 12 października 2011 r., IV SA/Po 731/11, LEX nr 1154895.

⁸⁶ Z. Resich (w:) Z. Resich, W. Siedlecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 1969, s. 458; T. Ereciński (w:) T. Ereciński (red.), *Kodeks...*, cz. 1, t. I, s. 663 i 755; zob. także orzeczenia SN: z dnia 20 października 1936 r. i z dnia 4 listopada 1936 r., C. I 2340/35, Zb. Urz. 1937, poz. 431; wyrok SN z dnia 4 marca 1965 r., III CR 795/64, PiP 1966, z. 4–5, s. 831 z głosem E. Wengierka; wyrok SN z dnia 4 listopada 1966 r., II PR 445/66, LEX nr 13913; postanowienie SN z dnia 21 grudnia 1966 r., I CR 214/66, LEX nr 6090; wyrok SN z dnia 20 stycznia 1970 r., II PR 18/69, LEX nr 6652; wyrok SN z dnia 10 października 1990 r., I CR 379/90, niepubl.; wyrok SN z dnia 1 lipca 1998 r., I PKN 203/98, OSNAPiUS 1999, nr 15, poz. 478; wyrok SN z dnia 12 września 2000 r., I PKN 10/00, OSNP 2002, nr 7, poz. 156; wyrok SN z dnia 19 stycznia 2011 r., V CSK 211/10, OSNC 2011, nr 4, poz. 77.

⁸⁷ II CSK 550/14, LEX nr 1677169.

⁸⁸ III CZP 59/85, OSNC 1986, nr 9, poz. 140.

nie spełnia w obecnej fazie rozwoju poznania naukowego przyjętych kryteriów naukowych (np. z zakresu radiestezji), stwierdził że wiadomości specjalne nie muszą mieć charakteru naukowego i dopuszczalne jest przeprowadzenie dowodu z opinii z zakresu radiestezji, jeżeli dla prawidłowego rozstrzygnięcia sprawy cywilnej niezbędne jest uzyskanie wiadomości specjalnych w tym zakresie. Sąd Najwyższy podkreślił jednak przy tym, że wobec takiego dowodu potrzebny jest „szczególny krytycyzm”, a nadto, iż taki dowód podlega ocenie zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów w kontekście innych zebranych jeszcze w sprawie dowodów. Sąd ten jednak nie podjął próby określenia ogólnych i kompleksowych kryteriów oceny dowodu naukowego.

Dowód z opinii biegłego przeprowadza sąd w postępowaniu o dział spadku, jeżeli zachodzi potrzeba zasięgnięcia wiadomości specjalnych⁸⁹. Także zgodnie z art. 278 § 1 k.p.c. ocena stanu zdrowia psychicznego testatora w dacie sporządzenia testamentu i jego zdolność w tej dacie do testowania wymaga wiadomości specjalnych, a zatem powinna być poprzedzona przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłego lekarza psychiatry⁹⁰.

Jak wskazał w wyroku z dnia 14 marca 2007 r. Sąd Najwyższy⁹¹, opinia biegłych dostarcza sądowi wiedzy specjalistycznej, koniecznej do dokonania oceny stanu zdrowia osoby ubiegającej się o świadczenie rentowe, w tym rodzaju występujących schorzeń, stopnia ich zaawansowania i nasilenia związanych z nimi dolegliwości, stanowiących łącznie o zdolności do wykonywania zatrudnienia lub jej braku. Sąd nie może – wbrew opinii biegłych – oprzeć ustaleń w tym zakresie na własnym przekonaniu.

Ze względu na postępowanie techniki zmienia się zakres i możliwość oceny opinii biegłych. W początkowym okresie obowiązywania kodeksu postępowania cywilnego były to wiadomości znacznie mniej skomplikowane.

⁸⁹ Postanowienie SN z dnia 5 października 2000 r., II CKN 461/00, LEX nr 533936.

⁹⁰ Wyrok SN z dnia 25 lipca 2000 r., IV CKN 79/00, LEX nr 1223594.

⁹¹ III UK 130/06, OSNP 2008, nr 7–8, poz. 113, LEX nr 368973.

Przedmiotem wiadomości specjalnej były osobnicze zdolności poznawania pozadyskursywnego, w szczególności umiejętność tzw. milczącego poznawania (*tacit knowing*) i tzw. wiedza ucieleśniona (*embodiment*). Wiedza tego typu to zdolność rozpoznawania gatunków i jakości używek (kiper), dźwięków (stroiciel fortepianów), ujawniania obecności cieków (ródźdkarz) itp., a więc umiejętność wykorzystywania wyjątkowej osobniczej sprawności zmysłów ludzkich⁹².

Często zakres wykorzystania opinii biegłego związany był z realiami historycznymi i politycznymi. Jak wskazał w ówczas aktualnym jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy, ustalenie związku niezdolności do pracy z działaniami wojennymi wymaga wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 k.p.c.)⁹³. Ustalenie związku przyczynowego pomiędzy pobytem w więzieniu PRL z przyczyn politycznych a późniejszą o 50 lat niezdolnością do pracy wymaga wiadomości specjalnych. Ustalenia tego dokonuje sąd na podstawie dowodu z opinii biegłych lekarzy (art. 278 § 1 k.p.c.), a nie w drodze domniemań faktycznych (art. 231 k.p.c.)⁹⁴.

Istotne znaczenie miały i mają opinie biegłego na okoliczność ustalenia ojcostwa. Jak wskazał w jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy⁹⁵, dopuszczalne jest przeprowadzenie dowodu na okoliczność, iż dziecko pochodzi z odbytego na dłużej niż 300 dni przed jego urodzeniem się stosunku cielesnego matki z danym mężczyzną. Przedmiotem dowodu w takim przypadku jest okoliczność, że ciąża trwała przez okres anormalnie długi. Fakt, jakie jest w tym względzie prawdopodobieństwo ogólne i czy możliwość taka zachodzi w szczególnych okolicznościach danej sprawy, sąd może ustalić tylko po zasięgnięciu opinii biegłego mającego w tym zakresie szczególne wiadomości naukowe. W wyroku z dnia 12 grudnia 1974 r.⁹⁶, przy ocenie wówczas nowego dowodu naukowego, jakim były badania antropologiczne, sąd uznał za konieczne wyjaśnienie, czy taka ekspertyza opiera się na jednolitej i powszechnej

⁹² T. Widła, *Ocena dowodu...*, s. 15.

⁹³ Wyrok SN z dnia 15 czerwca 1999 r., II UKN 692/98, OSNP 2000, nr 17, poz. 662.

⁹⁴ Wyrok SN z dnia 15 listopada 2001 r., II UKN 599/00, OSNP 2003, nr 15, poz. 364.

⁹⁵ Orzeczenie SN z 16 listopada 1951 r., C 1214/51, OSN 1952, nr 3, poz. 82.

⁹⁶ Wyrok SN z dnia 12 grudnia 1974 r., III CRN 305/74, LEX nr 7630.

metodzie badawczej. Nadto w wyroku z dnia 27 listopada 1996 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że dowód z zakończonych wynikiem pozytywnym badań kodu genetycznego ma pewną wartość poznawczą i dowodową wtedy, gdy badania przeprowadziła pracownia działająca w ramach katedry naukowej albo legitymująca się atestem⁹⁷.

Biegły w sprawach o odszkodowanie za niedobory jest z reguły powołany nie tylko do obliczenia ewentualnych braków w towarach, lecz także do oceny, czy organizacja pracy w jednostce, w której niedobór powstał, była prawidłowa⁹⁸.

Znacznie większą rolę w postępowaniu dowodowym odgrywały także dokumenty sporządzane własnoręcznie. Stąd w orzeczeniu z dnia 13 marca 1962 r.⁹⁹. Sąd Najwyższy wskazał, że ponieważ ocena autentyczności pisma wymaga wiadomości specjalnych, w razie badania pisma konieczne jest zasięgnięcie opinii biegłego grafologa¹⁰⁰.

Duże znaczenie praktyczne posiadały i posiadają opinie biegłego w sprawach pracowniczych. Ocena stanu zdrowia pracownika i jego przydatności do wykonywania obowiązków pracowniczych wymaga wiadomości specjalnych, zatem powinna być poprzedzona przeprowadzeniem dowodu z opinii biegłego lekarza¹⁰¹. Opinia biegłych dostarcza także sądowi wiedzy specjalistycznej koniecznej do dokonania oceny stanu zdrowia osoby ubiegającej się o świadczenie rentowe. Sąd nie może – wbrew opinii biegłych – oprzeć ustaleń w tym zakresie na własnym przekonaniu¹⁰². W postępowaniu sądowym ocena niezdolności do pracy w zakresie naruszenia sprawności organizmu i wynikających stąd ograniczeń możliwości wykonywania pracy z zasady wymaga wiadomości specjalnych, co czyni koniecznym przeprowadzenie

⁹⁷ Wyrok SN z dnia 27 listopada 1996 r., I CKU 27/96, LEX nr 50561.

⁹⁸ Orzeczenie SN z dnia 2 lutego 1962 r., I CR 215/61, OSNCP 1963, nr 2, poz. 43.

⁹⁹ Orzeczenie SN z dnia 13 marca 1962 r., I CR 301/61, PUG 1963, nr 10, s. 286.

¹⁰⁰ Z. Kegel, *Dowód z ekspertyzy pismoznawczej w polskim procesie karnym*, Wrocław 1973, s. 129–130.

¹⁰¹ Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 1973 r., I PR 58/73, OSNCP 1973, nr 10, poz. 183.

¹⁰² Wyrok SN z dnia 14 marca 2007 r., III UK 130/06, OSNP 2008, nr 7–8, poz. 113.

dowodu z opinii biegłych sądowych lekarzy specjalistów. Dopuszczając tego rodzaju dowód, sąd nie może poczynić ustaleń sprzecznych z opinią biegłego, jeśli jest ona prawidłowa i jeżeli odmienne ustalenia nie mają oparcia w pozostałym materiale dowodowym¹⁰³. Ocena niezdolności do pracy, w zakresie dotyczącym naruszenia sprawności organizmu i wynikających stąd ograniczeń możliwości wykonywania pracy na podstawie wiadomości specjalnych (opinii biegłego z zakresu medycyny), musi uwzględniać takie elementy, jak zwłaszcza poziom kwalifikacji ubezpieczonego, możliwości zarobkowania w zakresie tych kwalifikacji, możliwość wykonywania dotychczasowej pracy lub podjęcia innej pracy oraz celowość przekwalifikowania zawodowego, biorąc pod uwagę rodzaj i charakter dotychczas wykonywanej pracy, poziom wykształcenia, wiek i predyspozycje psychofizyczne (art. 12 ust. 1 i 3 oraz art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 887 z późn. zm., w zw. z art. 278 § 1 k.p.c.). Ocena ta ma charakter prawny, stanowiąc subsumcję stanu faktycznego do norm prawnych i może jej dokonać wyłącznie sąd na podstawie wyczerpującej opinii biegłego – rozstrzygającej istotne ze względu na kwalifikacje zawodowe i charakter pracy badanej osoby kwestie natury zdrowotnej (medycznej)¹⁰⁴.

Przesłanką nabycia prawa do renty rolniczej jest niezdolność do pracy w gospodarstwie rolnym spowodowana naruszeniem sprawności organizmu w takim stopniu, że całkowicie uniemożliwia ono osobiste wykonywanie pracy. Dla ustalenia przekroczenia granicy między częściową a całkowitą niezdolnością do osobistego wykonywania pracy w gospodarstwie rolnym istotne jest uwzględnienie wszystkich schorzeń ubezpieczonej. Uwzględnienie wszystkich okoliczności pozwalających na poczynienie koniecznych ustaleń dla zastosowania prawa materialnego w tej sprawie wymaga, co oczywiste, wiadomości specjalnych. Stąd też zachodziła konieczność przeprowadzenia dowodów z opinii biegłych lekarzy właściwych specjalności. Trzeba też dodać, że

¹⁰³ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 18 września 2014 r., III AUa 14/14, LEX nr 1527188.

¹⁰⁴ Wyrok SN z dnia 12 stycznia 2010 r., I UK 204/09, LEX nr 577813.

utrwalony jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd o tym, że nie jest wystarczające ustalenie braku niezdolności do pracy z uwagi na poszczególne schorzenia ubezpieczonego, ale konieczne jest dokonanie kompleksowej oceny stanu zdrowia pod tym kątem w przypadku mnogości schorzeń. Każde ze schorzeń traktowane oddzielnie może nie dawać podstawy, ze względu na stopień jego zaawansowania, do stwierdzenia takiego naruszenia sprawności organizmu, które całkowicie uniemożliwia osobiste wykonywanie pracy w gospodarstwie rolnym, natomiast może się zdarzyć, że suma tych schorzeń powoduje taki skutek¹⁰⁵.

W obecnych realiach i zastosowaniu nowych technologii wykorzystywane są opinie biegłych z zakresu elektroniki, fonoskopii, antropologii, rachunkowości, filmoznawstwa, muzykologii, architektury czy psychiatrii. Znaczny wzrost liczby rodzin patologicznych i rozbitych małżeństw oraz wysoki procent przeprowadzanych corocznie spraw rozwodowych (separacyjnych) wymaga – przy ich rozpoznawaniu – posługiwania się wiedzą z zakresu psychologii, medycyny, seksuologii czy pedagogiki¹⁰⁶. Szczególne znaczenie zyskują także opinie biegłych z zakresu medycyny, zwłaszcza w tzw. procesach lekarskich, z zakresu operatów szacunkowych dotyczących wyceny nieruchomości oraz biegłych informatyków.

Biegły lekarz psychiatra to osoba, która dzięki posiadaniu specjalistycznych wiadomości z zakresu medycyny przekazuje sędziemu wiadomości uzyskane przy badaniu chorego, które zestawione z naukowymi zasadami psychiatrii stanowią diagnozę choroby. Ponieważ sędziom na ogół brak wiadomości z dziedziny medycyny, a z psychiatrii w szczególności, wobec czego też korzystają z pomocy biegłych lekarzy (a według art. 553 k.p.c. muszą nawet korzystać z pomocy biegłych psychiatrów), nie mogą na podstawie krótkotrwałej, bo ograniczającej się do rozprawy, styczności z osobą mającą być ubezwłasnowol-

¹⁰⁵ Wyrok SN z dnia 9 stycznia 2012 r., I UK 232/11, LEX nr 1162651.

¹⁰⁶ P. Kasprzyk, *Udział biegłego w sprawach rodzinnych (w:) Rola biegłego we współczesnym procesie*, red. J. Turek, Warszawa 2002, s. 65 i n.